

The article considers the problem of creating and using the technology of psychodiagnostic examination of a child in the practice of diagnostic and analytical activities of a special (clinical) psychologist in the field of education. The importance of psychological diagnostics in modern innovative education is substantiated and it is noted that the main task of psychological practice is to ensure the psychological health of the individual in the socio-cultural environment. It is determined that psychodiagnostic examination is a mandatory stage of a psychologist's work in the field of education and upbringing, and it is noted that this type of activity determines the success of others – correction, prevention and prognosis. Contradictions in modern conditions of development of psychological diagnostics as the basic direction of work of the psychologist in system of education are outlined. The concept of diagnostic technology is defined, which is a consistently set out system of work with the client, which allows the psychologist to comprehensively investigate the phenomenon, identify specific features and causes of developmental disorders; factors that negatively affect the development process and lead to various variants of maladaptation and the formation of typical forms of problem behavior. Based on the analysis of psychological literature and based on practical experience, a model of psychodiagnostic examination of a child is proposed, which can be used as a technology of diagnostic and analytical activities of special (clinical) psychologist in education, consisting of three stages: work with request; actual diagnostic work – directly the technology of objective research (using the methods of obtaining, recording and processing data); work with the answer.

Key words: psychodiagnostics, psychodiagnostic examination, psychodiagnostic technology, diagnostic-analytical activity, special psychologist, clinical psychologist.

DOI: <https://doi.org/10.31392/NPU-nc.series19.2022.42.09>
УДК 373.2.016:003-028.31

З.В. Огороднійчук
zogorodniychuk@gmail.com
<https://orcid.org/0000-0003-0688-222X>

І.С. Чаплінська
inna.chaplinskaya2000@gmail.com
<https://orcid.org/0000-0003-3800-7200>

ОСОБЛИВОСТІ ГРАФІЧНОГО МЕТОДУ В СКРИНІНГ-ДІАГНОСТИЦІ ПСИХІЧНОГО РОЗВИТКУ ДІТЕЙ СТАРШОГО ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ

В статті розкривається поняття «скринінг-діагностики» як діагностичного інструментарію, який дозволяє в ході обстеження зробити висновок про відповідність психічного розвитку дитини віковій нормі або про відставання від

неї, що дозволяє визначити готовність дитини до інклюзивного навчання. Також в даній статті розкривається графічний метод, як важливий для морфофункціональної готовності дошкільника до школи. Визначаються основні форми застосування графічного методу в психології: проєктивні, експериментально-психологічні та статистичні методи дослідження. Звертається увага на основні психологічні конструкти процесу письма.

Ключові слова: скринінг-діагностика, інклюзивне навчання, проєктивний метод, графічний метод, малюнкові тести, графічні проби, психологічна готовність до школи, оволодіння письмом, діти з обмеженими освітніми можливостями.

Постановка проблеми. Скринінг-діагностика, як важливий вид діагностики психічного розвитку, дозволяє в межах масових закладів освіти виявити дітей, що потребують психологічної допомоги. Скринінг-діагностика в працях українських психологів займає важливе місце. При здійсненні скринінгового дослідження діагностичний інструментарій повинен дозволяти експериментатору в ході одноразового дослідження зробити висновок про відповідність психічного розвитку дитини віковій нормі або про відставання від неї.

Провідною тенденцією розвитку сучасної української освіти є впровадження ідей інклюзії. Ефективність інклюзивної форми навчання суттєво підвищується за умов своєчасної психологічної діагностики з метою кваліфікації освітніх потреб дитини, на основі чого надається подальша консультативно-інформаційна підтримка команди супроводу.

Аналіз досліджень і публікацій. Розробка діагностичного інструментарію для скринінг-діагностики психічного розвитку дітей старшого дошкільного віку є актуальною науковою проблемою. Часто саме у цьому віці батьки помічають у дітей труднощі психологічного характеру, оскільки на перший план виходить питання психологічної готовності дитини до шкільного навчання. Освітній омбудсмен України наводить такі дані: серед 6-річних дітей високий рівень психологічної готовності демонструють 59%, середній рівень – 41%; серед 5-річних дітей лише 5% мають високий рівень психологічної готовності, 76% - середній рівень; 19% - низький рівень («Чи готові п'ятирічні першокласники до школи», 2020).

Проблема психологічної готовності до навчання у школі є широко досліджуваною в психології, її вивченням займалися багато науковців, зокрема Л. Божович, Л. Виготський, Н. Ключко, С. Максименко, К. Максименко. Особливості готовності до навчання дітей з порушеннями інтелектуального розвитку вивчали Т. Ілляшенко, А. Обухівська, Т. Сак, В. Синьов, Н. Стадненко, О. Хохліна. Вчені А. Богуш, Н. Боднар, О. Прищепа, В. Тарасун важливою складовою розвитку дошкільника вважають підготовку руки дитини до оволодіння письмом.

Мета статті: теоретично дослідити можливості використання графічного методу у скринінг-діагностиці психічного розвитку дітей дошкільного віку.

Виклад основного матеріалу дослідження. Один із основних аспектів розвитку дитини дошкільного віку в період підготовки до навчання є формування графічних навичок. Графічні психодіагностичні методи дозволяють визначити наступні показники: стан дрібної моторики рук, підготовленість руки до опанування письмом, особливості моторно-рухової та просторово-координаційної діяльності, вміння концентрувати увагу, здатність до довільності (Н. Клочко, 2008).

Поняття «скринінг-діагностика» найбільшого поширення набуло в медичній галузі. Скринінг (від. Англ. Screening – відбір, сортування) – це система первинного обстеження групи клінічно безсимптомних хворих, яке спрямоване на визначення наявності або відсутності певного захворювання, при чому скринінгові методи не є інструментами діагностики, вони лише надають можливість виявити осіб з високим ризиком наявності відповідного розладу.

На даний час скринінгові інструменти дослідження активно впроваджуються в психологічну галузь з метою профілактичного моніторингу психологічних відхилень та розладів у певних категорій осіб. Такими категоріями можуть бути діти з особливостями психофізичного розвитку, діти із порушеннями поведінки, особи із схильністю до посттравматичного реагування, тощо.

У своїх наукових працях психологи виділяють три етапи психологічної діагностики порушень психофізичного розвитку, кожен з яких має свою мету:

- скринінг-діагностика;
- диференційна психологічна діагностика;
- поглиблене психолого-педагогічне вивчення дитини.

Сучасні реалії розвитку суспільства вимагають впровадження нових форм навчання, а саме інклюзії, як системи освітніх послуг, яка спрямована на забезпечення рівного права доступу дитини з особливими освітніми потребами до освіти в умовах загальноосвітніх навчальних закладів за місцем проживання. Основною ідеєю інклюзії є соціалізація та інтеграція дитини з обмеженими можливостями життєдіяльності в суспільство (Г. Афузова, 2017).

До переваг інклюзивного навчання для дітей з особливими освітніми потребами відносять:

- можливість навчатися за місцем проживання;
- покращення адаптаційних можливостей особистості – урізноманітнення спілкування, зниження прояву комплексу неповноцінності, укріплення почуття ідентичності та приналежності до соціальної групи, виникнення додаткової мотивації (А. Колупаєва, 2009, с. 213).

До основних труднощів, які перешкоджають реалізації ідей інклюзії відносять:

- недостатність матеріально-технічного забезпечення сучасних шкіл, невідповідність оснащення класів вимогам перебування у них дітей з порушеннями психофізичного розвитку, надмірна

наповнюваність класів, що заважає реалізації індивідуального підходу;

- недостатня фахова підготовка педагогів та психологів загальноосвітніх закладів (труднощі одночасної взаємодії з різними дітьми для реалізації індивідуального підходу, труднощі в розробці індивідуалізованих програм навчання, недостатня обізнаність із психологічними особливостями розвитку дітей і специфікою їх навчання);
- неготовність частини здорових дітей та їх батьків до взаємодії з дитиною, що має особливі освітні потреби (А. Колупаєва, 2009, с. 212).

Актуальним питанням первинної скринінгової психологічної діагностики у старшому дошкільному віці є визначення психологічної готовності дитини до навчання в школі. Феномен психологічної готовності надзвичайно широко розглядається в психолого-педагогічній літературі. Незважаючи на різні підходи науковців щодо розуміння феномену психологічної готовності до навчання, найпоширенішим підходом є виділення чотирьох базових компонентів: мотиваційний, емоційно-вольовий, інтелектуальний, комунікативний.

У своїй монографії, В. Тарасун наводить поняття морфофункціональної готовності до школи, що означає забезпечення певного рівня розвитку необхідних для навчання у школі функцій, які дозволять дитині опанувати шкільну програму без зайвого напруження та шкоди для здоров'я і розвитку (В. Тарасун, 2008, с. 7).

Серед сучасних методів психологічної діагностики морфофункціональної готовності у дошкільному віці важливим є графічний метод, оскільки для цієї вікової категорії продуктивні види діяльності (зображувальна, графічна, конструктивна) мають особливе значення. В психологічній науці не існує єдиного підходу до тлумачення поняття «графічний метод». Графічні методики займають чільне місце в проєктивних та нейропсихологічних напрямках психодіагностики.

Є. Романова та О. Потьомкіна у своїй роботі визначають поняття «графіка», як вид образотворчого мистецтва, який включає малюнок та інші продукти графічної діяльності, що створюються за допомогою різних зображувальних засобів (ліній, штрихів, плям) та мають можливість вираження певних особистісних якостей (Є. Романова & О. Потьомкіна, 2011, с. 22).

На основі їх досліджень за типом графічного продукту розглядають два методи психодіагностики:

- проєктивні малюнкові тести;
- метод психографічного аналізу письмового тексту.

Продукти графічної діяльності в сучасному світі одна із основних форм передачі інформації. Графіка – це своєрідна форма комунікації між людьми. Особливою формою графічної діяльності вважають письмо, яке дозволяє передавати графічну інформацію за допомогою поєднання складних функціональних

процесів мовлення та зорового сприймання. Формування письмових навичок починається задовго до навчання у школі. В дошкільному віці в процесі зображувальної діяльності дитина оволодіває графічними вміннями, які є основою формування навички письма. Письмо – це вид графічної діяльності, який має високоорганізовану психофізіологічну структуру, що включає певний рівень розвитку таких функцій, як зорова пам'ять та зоровий контроль, зорово-моторна координація і сенсорно-перцептивна регуляція та ряд лінгвістичних вмінь. Несформованість вищеперерахованих функцій є передумовою виникнення труднощів при оволодінні письмом.

Аналіз психолого-педагогічної літератури дозволяє виділити основні форми застосування графічного методу в психології: проєктивні, експериментально-психологічні та статистичні методи дослідження.

У формі проєктивного методу застосовуються графічні методики, що базуються на малюванні, як продуктивному виді діяльності та часто в літературі зустрічаються під назвою проєктивні малюнкові тести.

Проєктивні малюнкові тести дозволяють відобразити у малюнку внутрішню реальність, зокрема особистісні особливості, емоційні стани, почуття.

Малюнок в психології одночасно може здійснювати діагностичний та терапевтичний ефект. В психодіагностиці малюнок використовують з різною метою: для діагностики інтелекту та особистісних особливостей «Малюнок людини»; для вивчення індивідуально-психологічних особливостей людини «Неіснуюча тварина», «Кактус», «Автопортрет», «Дім-Дерево-Людина»; для вивчення внутрішньосімейних взаємин «Малюнок сім'ї», «Сім'я тварин».

Проєктивні методики характеризуються легкою процедурою проведення, ефективні при дослідженні внутрішнього світу особистості проте відносяться до малоформалізованих методів психологічного дослідження через відносно низьку надійність отриманих діагностичних даних, яка пов'язана із суб'єктивною інтерпретацією (І. Литвиненко & Д. Прасол, 2015, с. 21).

У формі експериментально-психологічних методів дослідження застосовуються стандартизовані графічні проби, спрямовані на дослідження ряду психічних функцій.

Графічні проби часто включають у схеми психодіагностичного обстеження розвитку дітей старшого дошкільного віку з метою визначення рівня сформованості графомоторних навичок, просторового сприймання, зорово-моторної координації, рівня довільності, вміння приймати інструкцію та діяти за зразком (графомоторна проба «Парканчик» О. Лурії, методика «Будиночок» Н. Гуткіної, тест «Перемальовування фігур», тест Керна-Йрасека, методика «Графічний диктант», зорово-графічний гештальт-тест Л. Бендер).

Графічний метод широко використовується при обробці великої кількості даних у психологічних

наукових дослідженнях з метою наочного подання і викладення матеріалу, глибокого аналізу та узагальнення досліджуваної інформації. До графічних форм обробки даних відносять графіки, схеми, таблиці, діаграми, тощо.

Оскільки, проблема психологічної готовності до шкільного навчання в центрі уваги скринінг-діагностики психічного розвитку дітей старшого дошкільного, то графічний метод у даному випадку доцільно використовувати для визначення готовності до оволодіння письмом. В. Тарасун включає графічні проби у схему нейропсихологічної експрес-діагностики психічного розвитку з метою обстеження стану сформованості графомоторних навичок, здатності передавати пропорції та просторові відношення між предметами (В. Тарасун, 2008, с. 78).

Становлення графомоторних навичок починається з першого року життя. Особливо важливим у процесі становлення технічної сторони графомоторних навичок є розвиток рухів пальців та кисті.

Дитячий малюнок є одним із етапів формування письма. Н. Боднар наводить у своїй науковій роботі погляди В. Мухіної щодо початкових елементів письма всередині дитячих малюнків. Дозображувальний період має певні етапи – «стадії кривуль» (Н. Боднар, 2009, с. 53):

1. кривулі, як наслідок вільного маніпулювання олівцем;
2. кривулі, як результат маніпулювання олівцем, проте на цьому етапі дитина починає пов'язувати їх із зоровими асоціаціями реальних предметів та називати їх словом;
3. кривулі, як запланований знак реально існуючого предмета;
4. кривулі, як знак, що відображає загальні особливості предмета, який планувала намалювати дитина.

Н. Чередніченко, сукупність сенсомоторних функцій, когнітивних процесів та психічних функцій називає функціональними механізмами процесу письма, серед яких виділяє:

- зорове сприймання, яке є основою сприймання, засвоєння та впізнання графічних образів;
- вільне орієнтування у просторі та володіння основними просторовими поняттями – важливі функції, які реалізуються за допомогою інтегрованої роботи зорового сприймання, кінестетичного аналізу й синтезу, диференційованих рухів очей;
- графомоторні навички, в основі яких процес зорово-моторної координації – перетворення зорових образів у графічні, за допомогою рухів руки;
- оптимальний розвиток дрібної моторики рук;
- розвиненість основних когнітивних процесів – уваги (з метою автоматизації процесу письма), пам'яті (у зв'язку із необхідністю утримувати в пам'яті певну послідовність зорових образів букв,

звуків, які потрібно записати), мислення (зокрема мисленнєвих операцій аналізу, синтезу, порівняння, класифікації та узагальнення);

- здатність до рухового, зорового, слухового контролю та самоконтролю власних дій (Н. Чередніченко, 2010).

Дошкільний вік вважається орієнтовним етапом, на якому дитина має набути достатньо графічного досвіду, від якого буде залежати успішне оволодіння письмовими навичками у майбутньому. У дисертації Н. Боднар цитує А. Богуш, яка наголошує на необхідності розвитку рухів пальців та кисті руки, координації рухів пальців, кисті, передпліччя, окоміру, просторових уявлень (зверху, внизу, над, під, справа, зліва) (Н. Боднар, 2009, с.54).

Н. Клочко у своїх наукових роботах важливими складовими психологічної готовності дошкільника до навчання визначає розвиненість дрібної моторики рук і графічну підготовку. Основу оволодіння психомоторним досвідом і новими видами рухової активності є довільність, організованість, уміння зосереджувати увагу на певних особливостях предметів, фіксувати просторові взаємозв'язки між ними та передавати це у власній діяльності – малювання, письмо (Н. Клочко, 2008).

Висновки. В результаті теоретичного аналізу та синтезу наукової психолого-педагогічної літератури було виявлено, що скринінг-діагностика в галузі психології набуває все більшого поширення. Первинна скринінг-діагностика психічного розвитку дитини носить масовий характер і може спрямовуватися на вирішення ряду психолого-педагогічних проблем, зокрема таких як виявлення дітей з відхиленнями психофізичного розвитку та оцінка якісних характеристик освітнього процесу. В умовах впровадження технологій інклюзивного навчання, психологічний скринінг дозволяє попередньо виявити індивідуально-психологічні особливості дитини та умови, які необхідні для гармонійного розвитку її особистості та соціалізації.

Визначено, що актуальною проблемою скринінгової психологічної діагностики у старшому дошкільному віці є оцінка рівня психологічної готовності до шкільного навчання. Під терміном «психологічна готовність» розуміється певний рівень розвитку психічних функцій та психологічних якостей, який дозволить успішно адаптуватися до навчального процесу і оволодіти навчальною діяльністю. Несформованість компонентів психологічної готовності (мотиваційного, емоційно-вольового, комунікативного та інтелектуального) може свідчити про затримку психічного розвитку. Затримка розвитку окремих психічних функцій потребує ранньої діагностики та психокорекції з метою запобігання шкільній дезадаптації в майбутньому.

Отже, графічний метод може широко використовуватися у роботі з дітьми дошкільного віку, оскільки у цьому віковому періоді графічна діяльність має особливе значення. Графічний метод може

застосовуватися у формі проєктивних малюнкових методик, експериментально-психологічних графічних проб та у вигляді статистичних методів графічної обробки даних.

Список використаних джерел:

1. **Афузова Г. В.** (2017). Первинна психологічна діагностика в інклюзивному навчальному просторі. Освіта осіб з особливими потребами. Шляхи розбудови: наук.-метод. Збірник, Вип. 13, С. 293-301. <https://www.spp.org.ua/index.php/journal/article/view/112>.
2. **Боднар Н. М.** (2009). Формування навички скоропису молодших школярів. (Дис. Канд. пед. наук). Одеса.
3. **Клочко Н. Л.** (2008). Порівняльна характеристика готовності до школи шестирічних та семирічних першокласників. Сучасні інформаційні технології та інноваційні методики навчання у підготовці фахівців. Методологія, теорія, досвід, проблеми, Вип. 19, С. 118-122. <http://ir.lib.vntu.edu.ua/handle/123456789/12854>.
4. **Колупасва А. А.** (2009). Інклюзивна освіта: реалії та перспективи. Київ: «Самміт-Книга».
5. **Литвиненко І. С. & Прасол Д. В.** (2015). Проєктивні малюнкові методики. Миколаїв: Видавництво «Арнекс».
6. **Романова, Е.С., & Потемкина, О.Ф.** (2011). Графические методы в практической психологии. Москва: Аспект Пресс.
7. **Тарасун В.** (2008). Морфофункціональна готовність дітей з особливостями розвитку до шкільного навчання: діагностика і формування. Київ: Видавництво Національного педагогічного університету імені М.П. Драгоманова.
8. **Чередніченко Н. В.** (2010). Психолінгвістичні та психолого-педагогічні передумови формування навички письма. Науковий часопис НПУ імені М.П. Драгоманова. Серія 19 (Вип. 16), С. 222-227. http://nbuv.gov.ua/UJRN/Nchnpu_019_2010_16_60
9. Чи готові п'ятирічні діти до школи? (2020). <https://eo.gov.ua/chy-hotovi-p-iatyrichni-dity-do-shkoly/2020/12/04/>

References:

1. **Afuzova H. V.** (2017). Pervynna psykhologichna diahnostryka v inkluzyvnomu navchalnomu prostori. Osvita osib z osoblyvymy potrebamy. Shliakhy rozbudovy: nauk.-metod. Zbirnyk, Vyp. 13, S. 293-301. <https://www.spp.org.ua/index.php/journal/article/view/112> [in Ukrainian].
2. **Bodnar N. M.** (2009). Formuvannia navychky skoropysu molodshykh shkoliariv. (Dys. Kand. Ped. Nauk). Odesa [in Ukrainian].
3. **Klochko N. L.** (2008). Porivnialna kharakterystyka hotovnosti do shkoly shestyrichnykh ta semyrichnykh pershoklasnykiv. Suchasni informatsiini tekhnologii ta innovatsiini metodyky navchannia u pidhotovtsi fakhivtsiv. Metodolohiia, teoriia, dosvid, ussian, Vyp. 19, S. 118-122. <http://ir.lib.vntu.edu.ua/handle/123456789/12854> [in Ukrainian].
4. **Kolupaieva A. A.** (2009). Inkluzyvna osvita: realii ta perspektyvy. Kyiv: «Sammit-Knyha» [in Ukrainian].
5. **Lytvynenko I. S. & Prasol D. V.** (2015). Proektyvni maliunkovi metodyky. Mykolaiv: Vydavnytstvo «Arneks» [in Ukrainian].
6. **Romanova, E.S., & Potemkina, O.F.** (2011). Hrafycheskye metody v praktycheskoi psykhologii. Moskva: Aspekt Press [in ussian].
7. **Tarasun V.** (2008). Morfofunktsionalna hotovnist ditei z osoblyvostiamy rozvytku do shkilnoho navchannia: diahnostryka I formuvannia. Kyiv: Vydavnytstvo Natsionalnoho pedahohichnoho universytetu imeni M.P. Drahomanova [in Ukrainian].
8. **Cherednichenko N. V.** (2010). Psykholinhvistychni ta psykhologo-pedahohichni peredumovy formuvannia navychky pysma. Naukovyi chasopys NPU imeni M.P. Drahomanova. Seriiia 19 (Vyp. 16), S. 222-227. <http://nbuv.gov.ua/UJRN/Nchnpu01920101660> [in Ukrainian].
9. Chy hotovi piatyrichni dity do shkoly? (2020). <https://eo.gov.ua/chy-hotovi-p-iatyrichni-dity-do-shkoly/2020/12/04/> [in Ukrainian].

Ogorodniychuk Z.V., Chaplinska I.S. Features of a graphic method in screening-diagnosis of mental development of older preschoolers.

The article reveals the concept of “psychological screening” as a diagnostic tool that allows to identify the features of mental development in preschool age. Screening can detect a problem early, before children have any educational difficulties such as developmental delays. Also it allows to determine the child’s readiness for inclusive education. Inclusive education means that all pupils attend by their neighbourhood schools and receive support in the implementation of their educational rights. Inclusive education allows children to develop individual strengths and be involved in social activities. The effectiveness of inclusion education is associated with early psychological diagnosis.

The graphic method can be used in psychological screening to determine the degree of “morphofunctional” school readiness of the preschooler. In particular, graphic methods can be used for researching writing readiness. In article we define three forms of application the graphic methods in psychology: projective methods, experimental-psychological graphic tests and statistical research methods.

Writing readiness skills are important components of a preschooler’s readiness for school. Writing is a complex psychophysiological process that begins to form in early childhood. Children acquire graphic experience in preschool age. Fine motor skills; eye-hand coordination; spatial orientation and knowing of basic spatial concepts; visual and auditory perception; cognitive processes (attention, memory, thinking); ability to visual, auditory and motor control are basic psychological constructs of the writing process.

Keywords: screening diagnostics, psychological screening, inclusive education, projective method, graphic method, drawing tests, graphic tests, psychological school readiness, writing, children with disabilities.

DOI: <https://doi.org/10.31392/NPU-nc.series19.2022.42.10>
УДК 159.95 : 616. 22-001-053.6

Т. М. Осадча
osadchatn@gmail.com
<https://orsid.org/0000-0001-5632-8716>

Л. М. Руденко
lilianic1962@gmail.com
<https://orsid.org/0000-0003-1655-5708>

Ю. В. Гавриленко
yesyur69@gmail.com
<https://orsid.org/0000-0003-3828-3248>

ЕМОЦІЙНИЙ СТАН У ПІДЛІТКІВ З ОРГАНІЧНОЮ ПАТОЛОГІЄЮ ГОРТАНІ

У статті теоретично обґрунтовано та емпірично досліджено вплив порушення голосу органічного генезу на емоційний стан підлітків.